

הכפירה בדורנו על פי הרב קוק, שיעור מפורט

ד"ר חזות גבריאל

1. הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות אלא מוסיפים חכמה. (ערפלי טהר)
2. " אין לך דבר מנוגד לרוח האדם ולטבע נשמתו כחוסר אמונה. מצב זה "שיתנווד האדם כצל ויהיה אפשר שימצא אדם שיהיה 'דומה כמי שאין לו אלוה', דבר זה אין הטבע הבריא נותן אותו כלל, על כן לא ימצא לעולם בכלל המין האנושי ולא ימצא גם כן בכללות איזה קיבוץ לאומי קבוע. השלילה והכפירה היא רק שאיפה רפה של בטלנים ואנשים חולים בעלי מומים בגוף או בנפש, וברוב בשניהם יחד, שחפץ החיים והבריאות עצמה מתעבת אותה ובורחת מפניה כמפני כל מחלה מאוסה, על כן לא תמצא מקלט לה בחיים מסודרים וקבועים של כל אומה ולשון" (אדר היקר ג).
3. "אין ביד ההיסטוריה האנושית להראות, שניסיון זה מצליח לצאת לפועל, ורואים אנו שהתכונה האלוהית העליונה שבאדם אפילו בהיותה בתכלית שפלותה ובצורת נקודה היותר זעירה וכהה, שגם אז היא רק מתעלפת מתבטלת ולא מתה וגועה" (אורות, למהלך האידיאות בישראל א).
4. "כל הוגה דעות הרגיל לרדת לעומק כל חיזיון שבחיים במתינות, מכיר הוא שמצב השלילה והכפרנות איננו מצב טבעי וממילא אינו מצב קבוע לרוח האדם" (אדר היקר, שם).
5. "יסוד האמונה השלימה שבלב נובע מתוך מעמק סגולת הנפש שבישראל" (אורות ישראל ח, א). ומהי אותה סגולת נפש, אם לא הכמיהה לאלוהות, הגנוזה בנשמתם של ישראל ופועלת את פעולתה המתמדת בחיי היחיד והכלל אם בהכרה ואם מעבר לה? חייה המופלאים של כנסת ישראל מיוסרים "על כלות נפשה לאלוהים על הרגשתה את המתק ואת הנועם (האלוהי) העליון בכל עומק נשמתה והתשוקה בכל יפעת תענוגיו. והתשוקה להאלוהות בהתלהבות נפש אמיתית, מתגלה היא, בכל פינותיה, מתגלה בתורה ובמצוות, מתגלה במוסר ובמידות, מתגלה בהתעלות נפשית, בשירה פנימית, בקדושת החיים, בצימאון אין חקר 'כלתה נפשי - לאל חיי', מתגלה במסירות נפש תדירית, בנשיאת עול גלות מאהבה" (אורות ישראל א, ג).
6. "צריך לדעת שאי אפשר לפנות אל השם יתברר בשום שכל ובשום רגעה וקל וחומר בשום חוש, כי אם באמונה בלבד. ותפילה היא אמונה, ויראה ואהבה הינם גילויים של אמונה, ומה שאומרים חוש האמונה או רגש האמונה, וקל וחומר אם נאמר מדע האמונה ושכל האמונה, הם דברים של שמות מושאלים בלבד. כי עצמות האמונה אינה שום דבר מהם, כי אם עליונה מכל אלה, שאין בה מחסור מכל, שכוללת היא באחדות ושלמות עליונה את התמצית היותר מובחרת וחזקה מכל הנ"ל" (מאמר מאורות אמונה, נתיבה כג-תרפ"ח).
7. "האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה" (שם).
8. "הכפירות העיוניות, כשנדקדק בהם דיקדוק מעט, נמצאם כולם תלויות בדיקדוק עניות" (אדר היקר ד).
9. "הכל יודעים שהמשל, החידה והרמז שולטים בענינים אלה, שהם כבשונו של עולם בכל מקום. וגם אוזן ההמון רגילה להיות נשמעת לגזרה הקצרה, שמקרא זה או מאמר זה הוא מכלל סתרי תורה שהוא נעלה מפשטו ודעתו מתיישבת בזה" (אורות הקודש ב, התעלות העולם, כ).
10. "שהרי הכל יודעים שמעשי בראשית הם מכלל סתרי תורה. והתורה ודאי סתמה במעשה בראשית ודיברה ברמיזות ומשלים. ואם היו כל הדברים רק כפשוטם איזה סתר יש כאן, וכבר אמרו

במדרש: 'להגיד כוח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר, לפיכך סתם הכתוב בראשית ברא אלוהים" (אגרות ראייה).

11. "כשיקום נביא או חולם חלום להזיח את העם מאחרי ד' אלוהיו, אינו צריך להגנתו מאויב מסוכן זה לא התחכמות ולא פילוסופיה, לא מחקר ולא, הגיון 'כי מנסה ד' אלוהיכם אתכם' הישכם אוהבים את ד' אלוהיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם'.

12. "ואם יזדמן דור או דורות שכל מושגיהם הכלליים נתעלו והתפתחו, ועל אותה החלקה של המושגים האלוהיים לא שלחו המפתחים והעובדים יד, אזי נשאר אותו דור במצב שפל ואומלל והבקיעים הדתיים מתרבים בו פרץ על פני פרץ" (עקבי הצאן, עבודת אלוהים).

13. "גם מבלי חקור הרבה אנו רואים, שהסיבה לכל מכאובי הדור היא רק המחשבה. ההמון הרב, אמנם, הוא נמשך אל הזרם על ידי אבטוריטיטים שלו ועל ידי קלות הדעת. אבל הסיבה הפנימית שמסבבת כל אלה היא התנועה המחשבתית הכוללת, שמצאה מקום במוחם של כל הכוחות הפועלים, על ידי מה שבאה לבקש חשבון על כל האוצר של הרגש שהיה להם מאז בלבבם, על ידי החינוך והמורשה ברב או במעט, ולא מצאה ידם להעמידו על בירורו מכל צדדיו; הם דומים שמצאו רק צדדים כהים של רגש בלא דעת" (עקבי הצאן, הדור).

14. "שסברו להסביר את כל המושג האלוהי בישראל בתמצית של רגש דת רגיל, לא מצאו חפץ בקיום המעשי של תורה ומצוותיה בפועל" (שם, דעת אלוהים).

15. "החוצפא דעיקבתא דמשיחא באה, מפני שהעולם הוכשר כבר עד כדי לתבוע את ההבנה איך כל הפרטים מקושרים הם עם הכלל. ואין פרט בלתי מקושר עם הגודל הכללי לכול להניח את הדעת. ואם היה העולם עוסק באורה של תורה במידה זו שתגדל הנשמה הרוחנית, עד כדי הכרת הקישור הראוי של הפרטים עם הכללים הרוחניים, היתה התשובה ותקון העולם יוצאה אל הפועל; אבל כיוון שההתרשלות גרמה, שאור תורה פנימית הטעון רוממות וקדושה עצמית, לא הופיע בעולם כראוי, באה התביעה של סידור חיים כאלה שהפרטים יהיו מובנים במובן הכלל בזמן כזה שהגמר של גילוי האור וסלילת הדרך להבנה זו עדיין לא בא, ומזה באה ההריסה הנוראה" (ערפלי טוהר א).

16. "שאי אפשר עוד להסביר גם אמונה פשוטה לאנשים בינוניים, כי אם על פי הרחבת הצעת רזי עליון שהם עומדים ברומו של עולם" (אורות הקדש, חכמת הקדש, ו).

17. "השאלות הרוחניות הגדולות, שהיו נפתרות רק לגדולים ומצוינים, מחוייבות הן להיפתר עכשיו בהדרגות לכלל העם, ולהוריד דברים נשגבים ונישאים ממרום עוזם עד עומק הדיוטה הרגילה ההמונית, צריך לזה עושר רוח גדול ואדיר ועסקנות קבועה ומורגלת, שרק אז תתרחב הדעה ותתברר השפה עד כדי להביע הדברים היותר עמוקים בסגנון קל ופופולארי להשיב נפשות צמאות" (עקבי הצאן, עבודת אלוהים).

18. "מבנינו הצעירים, שהם ממולאים גם כן ברגשי דת וקודש, ועם זה מלאים כוח מוסרי כללי ועוז גבורה וחפץ טוב להועיל אל הכלל, וכישרון נשגב להרבות מפעלים. - מפני שהם כבר הגיעו לידי אותה מידה שהם צריכים הסברים, של עומק פנימיותה של תורה ואמיתת תכמת הדת והאמונה; ואותם ציורי המושגים שקלטו בילדותם אינם מספיקים להם, ואותה ההדרכה הנהוגה, שעל פיה הלומד יגדל רק בדיעת הפרטים של ההלכות והעניינים שעוסק בהם, אבל את הידיעה התוכנית של דברי אלוהים חיים לא יסגל לעצמו ביתר מעלה, ביתר הרחבה והארה מכפי מצב הילדות - זהו הגורם להיות מתנווד לכל רוח ומרגיש עצמו חסר ולקוי, נפגם וחלש באין המאמץ הראוי להרים קרן בחכמתה של תורה וכבודה" (מאמר נחמת ישראל, חזון הגאולה).

19. "הנני מוכרח לומר לכבודו שאפילו החסידות, שכל יסוד הווייתה בעולם היה להאיר את האור האלוהי בעשירות ובזריחה מבהקת בכל לב וכל מוח, שינתה את טעמה והיא הולכת רק בדרך החרדות הפשוטה עד שאין בינה ובין המתנגדות מאומה. על כן סר אור החסד מתור הלב, וכל הפנים נזעמים, מלאים דינים תקיפים, קשים ועצובים, על כן הכל נופל" (אגרות ראייה איגרת קלב).

20. "בעבודה שכלית מרובה בעומק הצד הפנימי שבתורה, מצד הזיקוק של חכמת אלוהים שהיא אור העולם שבתוכה, עד שההתמדה הגדולה של העובדים החלוצים תשלים את המהלך הנחשל אשר פיגרו איזה דורות בהתרשלותם, עד שיתרוממו המושגים האלוהיים לעומת אותו הגובה של ההתפתחות השכלית והמידותית של התרבות הכללית, שעלה עליו הדור בכללותו" (עקבי הצאן, עבודת אלוהים).

21. "הזמן חידש לפרסם הכרות כאלה, שגרמו בפירסומן להרוס את ההכרות אשר בעצמן אינן שייכות ביחש שלילי להכרות המחודשות, אלא שמצד ההרגל נצטברו יחד. האדם מקשר את כל מחשבותיו זו לזו וכיוון שחלק מהן משתנה, הולך השינוי על פני כל הכר המחשבי. רק בדעת וחשבון יסייג לו האדם את הגבולים להבחין עד היכן צריכה להגיע יד השינוי של ההכרות החדשות בצדק והיכן הוא המקום ששם כלה כוחן" (אורות הקודש התעלות העולם כ).

22. "השינוי במהלך המחשבה החברתית. הבנת החברה האנושית ובכלל החיים החברתיים, היה ענין סגור ורז כמוס לפני ההמון הגדול בדורות שלפנינו, כמו כל הסודות של החכמה המעשית והעיונית. כל עדה וקהילה היתה סגורה בתחומה. על כל יחיד לא פעלה בגלוי כי אם הסביבה הקרובה שלו. ובתומו חשב כן כל יחיד וכל ציבור, שהעולם הגדול הוא רק סביבתו הרוחנית והגשמית. בני ישראל, הנבדלים מן העמים, גם הם היו סגורים בתחומם ועוד במידה יותר גדולה מפני שתי סיבות חזקות, מפני הרדיפות הרבות אשר פגשו תמיד מהעולם האנושי הגדול, עד מקום שעניניהם היו יכולות לשלוט, ומפני השינוי העיקרי שבהליכות החיים הרוחניים והמעשיים שבינינו ובין ההמון הרב של כל העמים תחת כל השמים מאז ומעולם". הרב מוצא לנכון להדגיש ולהטעים, שאכן יחידי סגולה "ידעו מעולם את סוד האחדות הרוחנית, ידעו שרוח האדם רוח כללי הוא".

" הזמנים שינו את ההשקפה הזאת בתכלית השינוי, לא רק בצירום של החוגים המשכילים, כי אם בחוג ההמון כולו מקטניו ועד גדוליו. ההכרה החברתית נסבה ונתרחבה, כל יחיד מרגיש, שלא בודד הנהו, ולא סגור בתחום מיוחד לגמרי, שהוא פועל ומתפעל מהמון חוגים רבים ורחבים, מסביבות שונות וגם זרות, ואין ליאש כל רוח לומר, שאין לי להתחשב עמו מאומה, גם אם יהיה רחוק שברחוקים. אבל כאן החשבון נתגדל, הערבוביה נתרבתה, והצורך ללמד איך מסדרים מערכה רבת גוונים בתחום הצר של המחשבה ההמונית הרגילה, ואיך משאירים את כל הטוב שבעולם הרוחני בעינו, באין מגרעת אחרי כל מהפכה שהשפעה זרה מהוללת, ואיך שואבים מן הכל רק את הטוב והאמת, את הישר וההגון, צורך זה נתגדל מאד".

22. "השינוי במהלך המחשבה הקוסמולוגית גם הוא גרם לשינוי גדול במהלך החיים הרוחניים. הרעיונות אשר נספגו מהציור הקטנטן של העולם הכללי, על פי התכונה הישנה במצב של לקיטה וקטנות, הולמות לאותה הקטנות של צמצום הסביבה. והרוח החדש הכללי, שבא לרגלי ההרחבה המדעית של ציור החוש כלפי ההווה המוחשית, מוכרח הוא לחדש בהתרחבו בין המונים רחבים צורה חדשה על העולם הרוחני וכל קשר מחשבותיו, שצריך לימוד מרובה איך לכוון הכל מחדש בתכלית התיקון, עם ההשראה היותר מוצלחת של כל הטוב היסודי שבישן".

23. "מהלך המחשבה ההתפתחותית שנתפרסמה בכל השדרות, לרגלי ללמודי הטבע החדשים, הביאה למהפכה רבה בחוג המחשבות הרגילות. לא אצל יחידי הסגולה בעלי הדעה וההגיון, שמעולם הסתכלו בסדרי השתלשלות דרגאים, אפילו בהווה הרוחנית המוסקרת בסקירה היותר נסתרה, שאין הדבר זר אצלם להבין במידת ההשוואה גם כן באופן זה בדבר ההתפתחות החומרית של העולם המוחשי, שאינה מחסרת דרגה אחת בדילוג וריקניות. אבל ההמון לא הסכין להבין את ההתפתחות ברעיון שלם ומקיף, ולא יכול לקשור על פיו את עולמו הרוחני" (שם).

24. "להתאים את כל הקשר הרוחני של כל הרצאת מחשבותיו שנתאגדו יחד על פי הסדר של פתאומיות ודליגה, שהיא מצלת את המחשבה מלשוטט במה שהוא רחוק מחוגה. בהיפגשן עתה עם החטיבה החדשה של ההתפתחות, ההולכת ומתפרסמת וכובשת מקום בלבבות, לזה צריכה הזרחת אורה מרובה, שתהיה הולכת וחודרת בכל השדרות, עד אשר תופיע בסדריה הנוחים גם בחוג היותר פשוט והמוני. על כן הזמן מכריח להפצת הדעה, הדעה היותר רוממה, יותר רחבה ואידיאלית. אי אפשר לצורה הגסה של האמונה, אחרי אשר ירדה אחר ירידה ונתלבשה בלבושי שקים עבים מאד, להחזיק מעמד. ומי זה ילביש את האמונה הטהורה את המחלצות הראויות לה, מי ישים על

ראשה אותו הצניף הטהור ההולם לפי הוד מלכותה, אם לא גדולי הכשרון, חכמי לב, קדושי רגש וטהורי נפש, השתולים בחצרות ה', תלמידי חכמים המסורים להגיון התורה ועמלה" (שם).

25. "דורנו הוא דור נפלא, דור שכולו תימהון. קשה מאד למצוא לו דוגמה בכל דברי ימינו. הוא מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משתמשים בו בעירבוביה. הוא שפל וירוד, גם רם ונישא. הוא כולו חייב גם כולו זכאי. אנחנו חייבים לעמוד על אופיו למען נוכל לצאת לעזרתו.

26. עכשיו הכלל נתרומם על חשבונם של האישים הפרטיים, וזהו בכלל מהלך התולדה האנושית. ברובי תקופות ההיסטוריה אנחנו מוצאים חכמים נעלים גדולי רוח בדורות הראשונים, שאנו משתאים על גודלם ועוז רוחם, אבל הכלל - הוא היה נתון בשפל המצב בין בדעת בין במוסר. אמת, כי נעלה מכל המון היה המון עמנו, מצד הקדושה האלוהית החופפת עליו ויהי לנס. בדורות האחרונים התחילו הענקים להתמעט והכלל ההולך ומתעלה. (עקבי הצאן, הדור).

27. "התקוממות הכפירה כשקמה בעולם בכללו ונשתרבה אחר-כך בתור מחלה בלתי טבעית בישראל לא היתה יכולה למצוא מעמד אם לא על ידי החסות של אלו זכויות מוסריות, שאין להם מקום כי אם על ידי מגרעות ורפיונות מקריים שבנושאי הדעות החיוביות, והם הקימו איזה בסיס גם לכפירה הבאה בתביעות מדעיות" (אדר היקר ד).

28. "לולא השנאה שהולידה ההנהגה הרעה של הקאטוליות, למשל. שהתפארה באמונה באלוהות ובקדושת כתבי הקדש, בהנהגתה המוסרית הרעה, בלבבות בעלי תרבות רבים, וכן יתר האמונות המקדשות את כתבי הקודש, בהנהגותיהם הרעות ביחס למוסר האנושי בשם האמונה - לא היה עולה על הדעת כלל להונות את האמונה על-ידי השיטות (המדעיות) לא העוברות, לא ההוות ולא העתידות" (שם).

29. "אותו צביון הרועד והחלש, שאיננו יכול להתקבל יפה במרחב החיים הבהירים ואיננו יכול להכנס כי אם בצורה של נזירות חשוכה" (שם ג) ואשר "מה יחזו (בה) כל שואפי דעת וחיים, תרדמה ואימה חשיכה אין חיים ואין שמחה אין הוד ואין תפארת" (שם)

30. " אמנם הגורם לכל המהומה, המביאה רעה לעולם בדעות רעות, הוא חטא חילול השם, ולעומתו גדול הוא כוח של קידוש שם שמים היוצא מתלמיד חכם שמשאו ומתנו באמונה ומתנהג בנחת עם הבריות, שעליו הכתוב אומר: ויאמר אלי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר' (יומא)" (אדר היקר שם).

31. "שתיהן יחד מתפרנסות רק משטחיות ההבנה המדעית והמוסרית, רק ברבות הימים נתרחו הדברים ונתהפכה הספרות הכפרנית כאלו יכולה היא להיות גם כן ספרות מדעית, מה שאין לה מקום לזה לפי תכונתה שאיננה עם כל פישוט טלפיה כי אם ספרות מוסרית מקולקלת" (שם).

32. "כל סכסוכי הדעות שבמין האנושי, בכל עם ולשון בפרט ובישראל בפרטי פרטות עומדים ביסודם רק על הבסיס המוסרי" (שם).

33. "מקובלים אנו שמרידה רוחנית תהיה בארץ ישראל ובישראל בפרק שהתחלת תחיית האומה תתעורר לבוא. השלווה הגשמית שתבוא לחלק מהאומה, שכבר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה ויבואו ימים אשר תאמר אין בהם חפץ. השאיפה לאידיאלים נישאים וקדושים תחדל וממילא ירד הרוח וישקע" (אורות, אורות התחיה מד).

34. "לא רק מהלוחמים בפועל תצא העזרה העיקרית בעת מלחמת הרוחות ותסיסת דעות, לא כל כך מכתבת מאמרים שהם מריחים ריח מלחמה, כי אם מנצחון הקדושה, המוסר והצדק המתגשם בחיים ובמעשה" (אדר היקר, ד).

35. "אחינו היקרים חכמי תורה וסופרים ומשפיעים! גם אנו נואלנו וחטאנו, למדנו וחקרנו, פלפלו וחיברנו, כתבנו וציירנו, אבל שבחנו את אלוהים ועוזו, לא שמענו לקול נביאי האמת לקול מעולי חכמי דורות עולמים, לקול הצדיקים והחסידיים חכמי המוסר והעיון והרזים, שצווחו והכריזו בקולי קולות כי סוף הנהר של התלמוד המעשי לבדו להיות יבש וחרב אם לא נמשוך לתוכו תמיד

מים מני ים מימא דחוכמתא וקבלה, מים דעת האלוהים, מים טוהר האמונה הטהורה, הנובעת  
מנשמתנו פנימה משורשה ממקור חיים" ("קריאה גדולה", לוח ארץ הצבי תרס"ח).